

نائب قوه قاهره در تحديد مسئوليت مدني

(بررسي تطبيقي در حقوق ايراني و فرانسه)

مؤلف:

محبوبه يساقي

www.ketab.ir

بنیاد علمی حقوقی قانونی یار
۱۴۰۳

سرشناسه	: یساقی، محبوبه، ۱۳۷۴
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: فرانسه. قوانین و احکام France.Laws, etc
مشخصات نشر	: تأثیر قوه قاهره در تحدید مسیولیت مدنی (بررسی تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه)
مشخصات ظاهری	: مؤلف محبوبه یساقی
شابک	: تهران: قانون یار، ۱۴۰۳
وضعیت فهرست نویسی	: ۱۴۲ صفحه
موضوع	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۷۲۳-۷
رده بندی کنگره	: فیا
رده بندی دیویی	: مسیولیت (حقوق) -- ایران Iran - Liability (Law) - مسیولیت (حقوق) -- فرانسه Liability
شماره کتابشناسی ملی	: Vis major - Iran قوه قاهره - ایران Vis major - France قوه قاهره - فرانسه Vis major
رکورد کتابشناسی	: Comparative law حقوق تطبیقی (Civil law) - France
	: ۸۳۹KMH
	: ۵۵۰۳/۲۴۶
	: ۹۶۶۶۹۳۵
	: فیا

تأثیر قوه قاهره در تحدید مسیولیت مدنی

(بررسی تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه)

تألیف: محبوبه یساقی

ناشر: قانون یار

ناشر همکار: موسسه انتشاراتی فرهیختگان قانون یار

چاپخانه و صحافی: قانون یار

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰ جلد

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۷۲۳-۷

(تمامی حقوق مادی این کتاب محفوظ بوده و متعلق به بنیاد علمی قانون یار می باشد)

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، بنیاد علمی قانون یار ۵۲۶ و ۶۶۹۷۹۵۱۹

ثبت سفارش تلفنی محصولات (ارسال رایگان به سراسر کشور) ۲۵ و ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۴۵

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
پیشگفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: مبانی نظری تحدید مسئولیت مدنی در قوه قاهره.....	۱۷
بخش اول: مبانی و تعریف قوه قاهره.....	۱۷
بند اول: مبانی قوه قاهره.....	۱۷
بند دوم: تعریف قوه قاهره.....	۱۹
بخش دوم: بررسی و شناخت ماهیت قوه قاهره.....	۲۱
بخش سوم: نگاهی به مقررات قانونی قوه قاهره.....	۲۳
بخش چهارم: شرایط و اوصاف قوه قاهره.....	۲۴
بند اول: غیرقابل پیش‌بینی بودن.....	۲۶
بند دوم: غیرقابل دفع بودن (مقاومت‌پذیری).....	۳۳
بند سوم: خارجی بودن حادثه.....	۳۷
بخش پنجم: بررسی و تحلیل حقوقی قوه قاهره داخلی.....	۴۰
بند اول: بیماری جسمانی.....	۴۰
بند دوم: مشکلات اقتصادی.....	۴۰
بند سوم: اختلالات روانی.....	۴۱
بخش ششم: تحلیل آثار قوهی قاهره.....	۴۲
بند اول: اثر قوهی قاهره به عنوان مانع دائمی یا بلند مدت.....	۴۲
بند دوم: اثر قوهی قاهره به عنوان مانع موقت یا کوتاه مدت.....	۴۸
بخش هفتم: بررسی قوه قاهره به عنوان سقوط تعهدات یا عامل معافیت از مسئولیت.....	۴۹
بخش هشتم: نگاهی به مصادیق قوه قاهره.....	۵۵
بند اول: تلف موضوع تعهد.....	۵۵

۵۶	بند دوم: ممنوعیت قانونی.....
۵۸	بند سوم: جنگ.....
۵۹	فصل دوم: تأثیر قوه قاهره در مسئولیت مدنی.....
۵۹	بخش اول: مبانی نظری مسئولیت مدنی.....
۶۱	بخش دوم: تعریف و تقسیم مسئولیت.....
۶۲	بخش سوم: تعریف و ارکان مسئولیت قراردادی.....
۶۳	بند اول: تعریف مسئولیت قراردادی.....
۶۴	بند دوم: ارکان مسئولیت قراردادی.....
۷۲	بخش چهارم: هدف و ضمانت اجرای مسئولیت قراردادی.....
۷۳	بخش پنجم: نگاهی حقوقی به شرایط ایجاد مسئولیت قراردادی.....
۷۳	بند اول: وجود قرارداد.....
۷۳	بند دوم: رابطه‌ی علت بین خسارت و عدم اجرای قرارداد.....
۷۳	بخش ششم: شرایط ایجاد مسئولیت غیرقراردادی.....
۷۳	بند اول: ارتکاب فعل زیانبار.....
۷۵	بند دوم: وجود ضرر.....
۷۶	بند سوم: احراز رابطه سببیت.....
۷۷	بخش هفتم: قلمرو تأثیر قوه قاهره در مسئولیت مدنی.....
۷۷	بند اول: مسئولیت قراردادی.....
۸۰	بند دوم: مسئولیت غیرقراردادی.....
۸۲	بخش هشتم: نقش قوه قاهره در مسئولیت مدنی.....
۸۳	بخش نهم: آثار عدم اجرای تعهد.....
۸۳	بخش دهم: خارجی بودن شرط معافیت در مسئولیت ناشی از فعل غیر و اشیاء.....
۸۳	بخش یازدهم: تأثیر قوه قاهره در مسئولیت متعهد.....
۹۰	بخش دوازدهم: تأثیر قوه قاهره در تعهد متعهدله و قرارداد.....
۹۰	بند اول: تأثیر قوه قاهره در تعهد متعهدله.....
۹۴	بند دوم: تأثیر قوه قاهره در قرارداد.....
۹۹	بخش سیزدهم: توافق در مورد آثار قوه قاهره.....

بخش چهاردهم: بررسی و تحلیل حقوقی اثر فعل شخص ثالث و فعل شخص زیان دیده به عنوان قوه قاهره.....	۱۰۱
بند اول: فعل شخص ثالث به عنوان قوه قاهره.....	۱۰۱
بند دوم: فعل زیان دیده به عنوان قوه قاهره.....	۱۰۲
فصل سوم: تحدید مسئولیت مدنی در حقوق ایران و فرانسه.....	۱۰۳
بخش اول: تحدید مسئولیت مدنی با مذاقه در شروط تحدید مسئولیت در نظام حقوقی.....	۱۰۳
بند اول: شروط محدودکننده مسئولیت.....	۱۰۴
بخش دوم: انواع شروط محدودکننده مسئولیت.....	۱۰۵
بند اول: شروط مربوط به قوه قاهره.....	۱۰۵
بخش سوم: تحلیل حقوقی شرط عدم مسئولیت در برابر تحدید مسئولیت.....	۱۰۸
بخش چهارم: کارکرد تحدید مسئولیت در مسئولیت مدنی.....	۱۱۱
بخش پنجم: تقصیر سنگین در حقوق فرانسه.....	۱۱۴
بخش ششم: تحلیل حقوقی قوه قاهره در قوانین ایران.....	۱۱۷
بخش هفتم: عدم تحدید مسئولیت در غصب و اتلاف در فرض حدوث قوه قاهره.....	۱۲۰
بخش هشتم: تأثیر همراهی قوه قاهره با تقصیر خوانده بر مسئولیت مدنی در حقوق ایران.....	۱۲۱
بند اول: حکم مسئله بنا بر نظریه تحدید مسئولیت.....	۱۲۱
بند دوم: حکم مسئله بنا بر نظریه مسئولیت مطلق.....	۱۲۱
بخش نهم: تأثیر همراهی قوه قاهره با تقصیر خوانده بر مسئولیت مدنی در حقوق فرانسه.....	۱۲۴
بند اول: بنا بر نظریه‌ی سببیت کلی.....	۱۲۴
بند دوم: بنا بر نظریه سببیت جزئی.....	۱۲۶
فصل چهارم: نتیجه گیری و پیشنهاد های مولف.....	۱۲۹
بخش اول: جمع بندی کلی موضوع.....	۱۲۹
بخش دوم: بررسی و تحلیل فرضیات مطروحه مولف.....	۱۳۰
بخش سوم: پیشنهادات مطروحه مولف در راستای فرضیات مطروحه.....	۱۳۴
منابع و مأخذ.....	۱۳۷

پیشگفتار

تأثیر قوه قاهره در مسئولیت مدنی از شرایطی بحث می‌کند که تحت آن، برخی اصول و قواعد متداول مسئولیت مدنی با برخی محدودیت‌ها برخورد می‌کند به نحوی که تناسب میان ورود خسارت و جبران آن از بین می‌رود. به عبارت دیگر اصول حاکم بر جبران خسارت در مسئولیت مدنی سعی بر آن دارد که خسارت ایجاد شده را به طور کامل جبران کند این در حالی است که تحدید مسئولیت مدنی و تأثیر قوه قاهره در آن، قوه قاهره موجب می‌شود که مسئولیت مدنی نتواند اثر خود را به طور کامل نشان دهد. از این جهت به نظر می‌رسد محدود کردن مسئولیت در شرایطی برخلاف اصول و قواعد مسلم مسئولیت مدنی به شمار رفته و نمی‌توان برخلاف آن توافق کرد این در حالی است که به نظر می‌رسد شروط تحدید کننده مسئولیت و افزایش دهنده آن در نظام قراردادی به طور کامل پذیرفته شده است.

مسئولیت مدنی به معنای اعم شامل مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی می‌شود. در مسئولیت قراردادی شخص به موجب قرارداد، تعهدی را برعهده می‌گیرد ولی به واسطه عدم اجرای تعهد (کلاً یا جزئاً) یا در ارتباط با اجرای قرارداد، به دیگری خسارت وارد می‌کند که مکلف به جبران آن می‌باشد. به عبارت دیگر، مسئولیت قراردادی، بر اثر نقض قرارداد منعقد شده بین دو یا چند نفر و ورود خسارت به طرف دیگر قرارداد، محقق می‌شود، درحالی که در مسئولیت غیر قراردادی، شخص، به حکم قانون، ملزم به جبران خسارتی می‌گردد که به دیگری وارد کرده است. حال، یا اصلاً بین زیان دیده و عامل ورود زیان، قراردادی وجود ندارد و یا اینکه اگر قراردادی بین آن دو وجود داشته باشد، ایراد ضرر بدون ارتباط با آن قرارداد است. این کتاب پیرامون قوه قاهره و تأثیر آن بر مسئولیت مدنی بحث می‌کند. قوه قاهره چیست؟ کدام حوادث، قوه قاهره محسوب می‌شوند؟ تأثیر قوه قاهره بر مسئولیت مدنی چگونه

است؟ و آیا این امر شخص را از مسئولیت معاف می‌کند، یا خیر؟

پس از اینکه مسئولیت برعهده شخص مستقر گردید، وی اصولاً ملزم به جبران خساراتی است که به دیگری وارد شده است. تأثیر قوه قاهره بر مسئولیت قراردادی بیشتر مطرح می‌شود؛ زیرا بنابر یک قاعده حقوقی، که مشهور به اصل لزوم می‌باشد؛ هیچ قراردادی قابل فسخ نیست. اما مطابق وفای به عهد، طرفین هر قرارداد ملزم هستند که تعهدات خود را به همان نحوی که در قرارداد گنجانده شده است، ایفا نمایند و هرگاه یکی از آن‌ها، از تعهدات خود تخلف و عدول نمود باید خسارات وارد به طرف مقابل را بپردازد. اصولاً طرفین قرارداد نیز سعی می‌کنند که به درستی به تعهدات خود عمل کنند تا به عوض قراردادی برسند. منتها؛ گاه به عللی که خارج از اختیار و اراده‌ی آن‌ها است، قادر به انجام تعهدات خود نمی‌باشند و در نتیجه، مرتکب نقض یا تأخیر در اجرای تعهدات خود می‌گردند. از نظر حقوقی، عدالت ایجاب می‌نماید که هر گونه نقض و تخلف از قرارداد که موجب ورود خسارت به طرف مقابل گردد، جبران شده و اگر ضمانت اجرای دیگری نیز برای آن وجود دارد به اجرا درآید؛ ولی در صورتی که نقض قرارداد به علل و موجهاتی باشد که خارج از اختیار و اراده متخلف بوده، محکوم ساختن وی به جبران خسارت، خود، نوعی بی‌عدالتی است.

قوه قاهره، از جمله موارد و عللی است که عملاً منتهی به تخلف از قرارداد شده و در نتیجه، عامل ورود زیان به طرف دیگر قرارداد، که در ورود زیان، عمد نداشته است، از پاسخگویی و مسئولیت مبرا می‌گردد؛ به عبارتی، چنین تلقی می‌شود که اساساً مسئولیتی متوجه وی نبوده است. در مسئولیت غیرقراردادی نیز گاه به منظور معافیت از مسئولیت ممکن است به قوه قاهره استناد نمایند. در نظام قانونی نیز همان گونه که به آن اشاره خواهیم کرد، قوه قاهره و آثار آن نیز پذیرفته شده است ولی این که بتوان از قوه قاهره در تحدید مسئولیت مدنی استفاده کرد، نیازمند بحث و بررسی مفصل و کاملی است که در این کتاب به دنبال آن هستیم. ابتدا باید گفت به دلیل مفهوم سهل ممتنع (قوه قاهره) و (تحدید مسئولیت) باید این دو اصطلاح روشن شود سپس به بررسی جایگاه آن در نظام مسئولیت مدنی با رویکرد تطبیقی پرداخته شود.

مقدمه

اصولاً قوه قاهره را حادثه‌ای خارجی می‌دانند که به‌طور عادی غیرقابل پیش‌بینی، غیرقابل دفع و خارج از شی‌زیانبار باشد. حادثه‌ای که به خواننده ظاهری و یا اشخاص و اشیا بی که او پاسخگوی آن‌ها است؛ قابل انتساب نیست و موجب معافیت کامل یا جزئی وی از مسئولیت خواهد بود. با این حال، حقوق فعلی علت خارجی را بسیار مضیق تفسیر می‌کند تا جایی که معتقدند اگر علت خارجی خصوصیات کامل قوه قاهره را داشته باشد، خواننده کاملاً معاف است و در غیر این صورت، هیچ معافیتی در بین نخواهد بود. بنابراین و به استثنای برخی موارد، نظام حاکم بر موضوع، نظام همه یا هیچ است؛ یا شرایط قوه قاهره وجود داشته و خواننده به کلی از مسئولیت معاف است و یا اینکه شرایط کامل نیست و مسئولیت به‌طور کامل برعهده‌ی خواننده مستقر می‌گردد. به عبارت دیگر عامل فعل زیانبار در صورت اثبات شرایط و ارکان مسئولیت ملزم به جبران خسارت وارده می‌باشد. البته عامل ایجاد خسارت همیشه یا فقط عامل فعل زیانبار نیست، بلکه عوامل و اسباب دیگری هم در ایجاد خسارت سهم بوده و اثرگذارند. احراز سبب خارجی گاه مانع انتساب تقصیر به خواننده می‌شود و گاه رابطه‌ی سببیت میان تقصیر خواننده با خسارت را قطع می‌کند. بارزترین مصداق سبب خارجی، همان‌طور که گفته شد قوه‌ی قاهره می‌باشد. در برخی قوانین کشورمان به صراحت یا به اشاره، اصطلاح قوه‌ی قاهره استفاده شده است. قوه‌ی قاهره شاید به دو صورت در وقوع خسارت نقش داشته باشد:

۱- علت منحصر وقوع حادثه‌ی زیانبار باشد.

۲- یکی از اسباب ورود خسارت باشد. در هر یک از این دو حالت قوه‌ی قاهره تأثیر ویژه بر رفع مسئولیت مدنی دارد. به عنوان مبانی فقهی قوه‌ی قاهره می‌توان از قاعده‌ی لاضرر، نفی

عسرو حرج و استیمان یاد کرد. به عبارت دیگر به نظر می‌رسد در حقوق ایران و حقوق فرانسه، قواعد مشابهی درباره‌ی تأثیر قوه قاهره بر مسئولیت غیر قراردادی و قهری حاکم است. هنگامی که قوه قاهره آن اندازه شدید باشد که عملاً رابطه سببیت را میان فاعل و ضرر قطع کند، فاعل مسئول نخواهد بود و در باقی فروض، عامل ایجاد ضرر مسئول خواهد بود.

• سؤالات مطروحه

سؤالات اصلی و فرعی نیز در این حوزه مطرح می‌شود که پاسخ به آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد که به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱) مفهوم و ماهیت قوه قاهره چیست؟

۲) مفهوم مسئولیت مدنی چیست؟

۳) شروط تحدید مسئولیت در نظام حقوقی چیست؟

۴) قوه قاهره در نظام مسئولیت مدنی با ویکرد تطبیقی چه جایگاهی دارد؟

۵) آیا اثر قوه قاهره را می‌توان در مسئولیت و در تعهد تشخیص داد؟

۶) آیا شرط عدم مسئولیت دارای کارکردی دفاعی است یا توصیف کننده حدود تعهد می‌باشد؟

۷) آیا وضع قانون جدید می‌تواند مصداق قوه قاهره باشد؟

• فرضیه‌های مطروحه

۱) تحقق قوه قاهره چه در حقوق ایران و چه در حقوق فرانسه، حادثه خارجی غیر قابل انتساب به متعهد و غیر قابل پیش‌بینی و غیر قابل اجتناب می‌باشد.

۲) در یک تعریف صریح و جامع مسئولیت مدنی را تعهد به جبران خسارت تعبیر نموده‌اند.

۳) به نظر می‌رسد در قالب قرارداد یا شرط ضمن عقدی می‌توان مسئولیت مدنی را تحدید و مسئولیت ایجادکننده را محدود نمود.

۴) حقوقدانان فرانسوی در بحث مسئولیت مدنی میان تقصیر سنگین و تقصیر سبک قائل به تفاوت شده‌اند.

۵) آثار قوه‌ی قاهره، از موارد ناشی از نظم عمومی نبوده است. به نظر می‌رسد قوه قاهره از جمله مواردی است که در اثر تحقق آن مسئولیت کاملاً از عهده ایجادکننده خسارت برطرف می‌شود. مگر اینکه تقصیر شخص احراز گردد.

۶) بنا بر نظر برخی از حقوقدانان ماهیت و کارکرد شرط عدم مسئولیت صرفاً توصیف‌کننده و تعیین‌کننده حدود تعهدات طرفین و مبانی آن است و همچنین به موجب نظری دیگر این است که برای نقض کننده قرارداد در برابر دعوی نقض به عنوان یک وسیله دفاع تلقی می‌شود.

۷) اگر وضع قوانین جدید، عدم اجرای تعهدات دولت باشد، دولت نمی‌تواند به قوه قاهره استناد کند ولی اگر وضع مقررات جدید به منظور حفظ صلح عمومی باشد به نظر می‌رسد دولت بتواند به قوه قاهره استناد کند.